

Memluk Devletinin Anadolu Siyaseti ¹

Asım Can ÖZTÜRK²

Özet: İki ulusun mücadelesi en çok Memlukluların işine yaradı. XIII. Yüzyılda Cengiz Han tarih sahnesine çıkarak Büyük İmparatorluğu'nu kurmuş ve daha hayattayken imparatorluğunu kendi oğulları arasında paylaşmıştır. İmparatorluğun kurulmasıyla Yakın Doğu'yu tesiri altına alan Moğollar, egemenliklerini kurma politikası izlemiştir. İslam Dünyası için önemli olan Bağdat'ı tamamen istila ederek siyasi dengeleri kendisine çeken bu strateji Anadolu ve Mısır coğrafyasında birdenbire beliren İlhanlı Ulusu her iki coğrafyaya büyük tehdit unsuru olmuş hem de bir İslam Dünyasının da yeni Haminin doğmasına neden olmuştur. İlhanlılar askeri gücünü bu coğrafyalarda hissettirmiş ancak 1260 yılında İlhanlı kuvvetleri hiç beklemedikleri bir anda Ayn-Calut savaşı ile İlhanlılar bu savaşı Memluk Devletine mağlup olarak Yakın Doğu'da dengeleri değiştirecek bir sonuç alacaklardır. Bu savaşın ardından Yakın Doğu'da siyasi denge ve askeri denge tamamen değişmiş artık yenilmez sanılan Moğol orduları mağlubiyete uğramasıyla ilerleyen Yüzyıllarda mağlubiyetin 1243 yılından süren gelen Moğol İstilasının egemenliği sarsacak Anadolu'da Moğol Hakimiyeti altında bulunan Türkmen boyları Mısır coğrafyasında ortaya çıkan Memluk Devletiyle Siyasi münasebetler kuracaktır. Hadiseler devam ederken İlhanlıların himayesinde kurulan Anadolu Beylikleri Memluk Sultanı ile gizli bir münasebet içerisine girerek Anadolu'ya davet edeceklerdir. İlhanlılar Anadolu'ya kendi valilerini atayarak hakimiyetlerini sağlayacaklardır. Çalışmamda ortaya çıkan bulgular ve sonuçların niteliğinde iki ulusun sadece kılıç ile değil diplomatik olarak birbirleriyle temasa geçtiği kaynakların ışığında Memluklu ulusunun Kuzey Anadolu beyliklerini etrafında toplayarak İlhanlıların Anadolu'daki varlığını son verme politikasını izlemiştir. Alanında yetkin hocaların çeviri eserlerini kullanarak ortaya çıkan çalışma, doktora tezleri ve makaleler ile desteklenerek literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Beylikleri, Ayn-Calut, Sultan Baybars, Memluk Devleti, İlhanlı Devleti,

Abstract: The struggle between the two nations benefited the Mamluks the most. In the eighteenth century, Genghis Khan appeared on the stage of history, founded his Great Empire and divided it among his sons while he was still alive. After the foundation of the empire, the Mongols, who influenced the Near East, pursued a policy of establishing their sovereignty. This strategy, which attracted the political balance to itself by completely invading Baghdad, which has a significant role in the Islamic World, the Ilkhanid State, which suddenly appeared in Anatolia and Egypt, became a great threat to both geographies and was one of the biggest reasons for the emergence of a new Protector in the Islamic World. The Ilkhanids made their military power felt in these geographies, however, in 1260, when the Ilkhanid forces were unexpectedly defeated by the Mamluk State in the battle of Ayn- Jalut, the Ilkhanids would get a result that would change the balance in the Near East. Subsequent to this war, the political and military balance in the Near East completely changed and the defeat of the Mongol armies, which were considered invincible, will shake the sovereignty of the Mongol invasion in the following centuries, which lasted from 1243, and the Turkmen tribes under Mongol rule in Anatolia will establish political relations with the Mamluk State that emerged in Egypt. Meanwhile, the Anatolian principalities, which were established under the auspices of the Ilkhanids, entered into a confidential relationship with the Mamluk Sultan

¹ Bu çalışma III. Dil, Kültür ve Edebiyat Öğrenci Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Yüksek Lisans Öğrencisi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi. 0000-0002-8030-4893

and invited him to Anatolia. The Ilkhanids would ensure their sovereignty by appointing their own governors in Anatolia. The findings and conclusions of my study show that the two nations came into contact with each other not only with armed forces but also diplomatically, and in the light of the sources, the Mamluk nation followed the policy of ending the presence of the Ilkhanids in Anatolia by gathering the Northern Anatolian principalities around it. The study, which appeared by utilizing the translated works of competent lecturers in the field, aims to contribute to the literature by supporting it with doctoral theses and articles.

Key Words: Anatolian Principalities, Ayn-Jalut, Sultan Baybars, Mamluk State, Ilkhanid State,

Giriş

Türkler Anadolu'ya 1071 yılında Sultan Alparslan'ın öncülüğünde Malazgirt Muharebesi ile Anadolu'ya kadar gelmişlerdir. Bu gelişme Anadolu'yu yurt tutan Türkler 1176 Bizans İmparatorluğu ile gerçekleştirdikleri Miriokepholan³ muharebesinde Türklerin kesin bir şekilde Anadolu coğrafyasına yerleşmesi devlet yapısını ve kültürünü, teşkilat yapısını Anadolu'ya tamamen sirayet ettirerek bu gelişmeler başlangıç adına bir dönüm noktası kabul edilmektedir. Bu olumlu gelişmenin ardından bu süreç içerisinde inhitat⁴ durumu ortaya çıkmıştır. 1237 yılında Keykubad'ın genç yaşta amansız ölümü birlikte iktidara sahip olamayacak kadar tecrübesiz olmasına rağmen olan II. Keyhusrev'in cülus⁵ etmesi ile birlikte Devlet'in idari mekanizması sarılmaya başlayacaktır. Anadolu Coğrafyasında varlığını sürdüren Türkmen nüfusunun bu değişimin hemen ardından Türkmen beylikleri ile bir buhran sorunu meydana çıkmıştır.

Bu buhranın en önemli sorunlarından olan iktisadi buhranın içine sokulan Türkmenler Anadolu Selçuklu Devleti'nden destek görmeyip bunun yanı sıra bir dışlama politikası güdülmeye başlanmıştır. Bu baskılar neticesinde Keyhusrev'in yönetimine karşı Türkmenler Baba İshak'ın etrafında birleşerek onu bir peygamber gibi görerek kutsal saymışlardır bu fırsattan istifade eden Baba İshak Türkmenleri ayaklandırmıştır. Bu isyan 1240 yılında gerçekleşmiş olup bu Türkmen isyanı ile Uğraşan Anadolu Selçuklu Devleti kendi içinde tamamen buhrana kapılmışken daha büyük bir tehlikenin geldiğini fark edememişlerdir. ⁶ 1241-1242 yılları arasında Baycu Noyan öncülüğünde Erzurum'a gelen Moğol Kuvvetleri büyük bir tahribat ve hudutların keşfini yaparak geri dönmüştür.⁷ Ardından Moğol kuvvetleri 1243 KöseDağ Savaşı'nın ardından Anadolu'da değişim rüzgarı tamamen başlamış olacaktır.

1237 yılında tahta geçen Keyhüsrev'in özellikle Türkmen nüfusuna uyguladığı ağır politika Anadolu'nun tamamen Moğolların istilasına uğramasına yol açmıştır. 1246 yılında ölmesinin

³ Nejat Kaymaz, Anadolu Selçukluların İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü, s.3

⁴ Gerileme, Çökme

⁵ Tahta oturma

⁶ Osman Turan, Selçuklar Tarihi ve Türk – İslam Medeniyeti, s. 296

⁷ Faruk Sümer, Anadolu'da Moğollar, s. 5

ardından Moğolların ağır tahribatlarına ile ağır vergi almaları tamamen hissedilmektedir. Bu sürecin ağır dayatmalarına karşı Anadolu Selçuklu Devletinin tahtına sahip olacak olan Mu'nieddin Süleyma'nın zaferi ile sonuçlanmıştır. Moğolları kontrollü bir şekilde idare ederek istikrarı sağlamış Anadolu'yu Moğolların tahakkümünden kurtarma yolları aramaya başlayarak Sultan Baybars ile temas yollarını arayacaktır. Yakındoğu coğrafyasında dengelerin nasıl değiştiğini İlhanlı Ulusu ile Memluklu Devleti hakkında Moğolların Anadolu'ya nasıl ve niçin bu kadar kolay bir şekilde istilaya uğrattıklarını öncesinde nasıl bir siyasi buhrana sahip olduğunu ve sonra ki süreçlerde gerçekleşecek olan Ayn-Calut savaşının sonuçları ile sonraki süreci anlatımı yapılacaktır. Savaşın ardından Mısır'da kurulan Memluk devleti'nin diplomatik ve askeri güç olarak İlhanlıları zayıf konuma düşürdüğünü Anadolu'da etkisini kıldığını anlatılacaktır.

Moğolların Anadolu Siyaseti

Moğollar Anadolu'yu istila için I. Alaeddin Keykubad devrinde teşebbüse geçmişlersede adı geçen sultanın takip ettiği politika onları bu istila arzusunda geçici olsa da uzak tutmuştu. ⁸

Moğollar şimdilik Anadolu hudutlarında etkin bir rol oynamaz iken diğer taraftan Ögeday Kağan'ın öncülüğünde başta Çin coğrafyası dahil Doğu hududundan Batı hudutlarına kadar askeri ve siyasi olarak Moğolların hakimiyeti altındadır. Bununla birlikte Batı'nın en güçlü Harzemşahları ortadan kaldırmıştır. Moğolların Uzak Doğu politikası etrafına askeri gücü hissettirmiş ancak I. Alâeddin Keykubad'ın siyasi aklı ve ileri görüşlülüğe sayesinde Moğollar Anadolu'ya herhangi bir yağmada bulunmamışlardır. Anadolu coğrafyasını şimdilik emniyetli ortam var iken Anadolu Türk Birliği I. Alâeddin Keykubad döneminde sağlanmış bununla birlikte önemli düşmanlarının da ortadan kaldırılması Anadolu siyasetini daha da rahatlatmıştır.⁹ Moğollar bu siyasi hamleden dolayı Anadolu hudutlarına aşmaktan çekinmemişlerdir.

Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad bu emniyeti sağladığında sadece hudut bölgelerini değil Anadolu'da ki ticari hayatı da ön plana çıkarmış özellikle Karadeniz bölgesine ticaret ağını ulaştırabilmiş idi. Selçuklu Devleti'nin Karadeniz Bölgesinde uyguladığı ticari politika Kırım bölgesi içine alarak 1232 yılından itibaren Anadolu bölgesinde Venedikliler, Pisalılar, Amalfililer, Cenevizliler, Kırım ve Sinop limanları aracılığı ile Anadolu'ya ulaşarak ticaret

⁸ '' Cengiz Han her ne kadar günümüz Moğollarından atalarından olduğu ve onların konuştuğu dili kabul edilsede kendi coğrafyasında ki Türk Boylarına ait folklor malzemeleri analiz edildiğinde Cengiz Han'ın Türklerle olan yakınlığı görülecektir. Buna örnek olarak Cengiz nameler örnek verilebilir. '' ÇÖLOĞLU, R. (2023). Kazaklara Ait Bir Köken Miti ve Cengiznâme: Kazaktın Tübü. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 9(19), 120-137.

⁹ Nejat Kaymaz, Anadolu Selçuklularının İnhitatında idare Mekanizmasının Rolü s.5

yapmış hem de Anadolu Selçuklu Devleti iktisadi olarak kalkınma yaşamıştır. Batı dünyasıyla ilişkiler ticari ilişkiler kapsamında başlamıştı. ¹⁰ Alâeddin Keykubad'ın 1220-1237 yılları arasında sağladığı iktisadi ve siyasi üstünlük 1237 yılından oğlu II. Keyhüsrev'in tahta geçmesinin ardından devletin kudreti ve siyasi temeli gerilemeye başlamıştır. II. Keyhüsrev'in güçlü bürokratin olan Sadeddin Köpek'in yönlendirmesiyle I. Alâeddin Keykubad döneminde Devlet kademelerinde önemli siyasi rol üstlenen çeşitli görevler alan devlet adamlarını ortadan kaldırılması devlet mekanizmasının içinde buhranın başladığını işaretini vermiştir. Bu sarsılmanın yanı sıra devletin elde ettiği siyasi ve iktisadi güç bir müddet daha koruyacaktır. Bu istikrar kendisini korumuş ise Anadolu'da Alâeddin Keykubad'ın politikası ile Moğollardan kaçan Türkmen nüfusu çeşitli baskılara maruz kalarak yavaş yavaş ayaklanmalar çıkarmaya başlamışlardır. Ayaklanmalar birden değil birçok sebebin doğması ile başlamış olup özellikle bu sebeplerden olan iktisadi çöküş neden olmuştur.¹¹ Türkmenler ile mücadeleler devam ederken Sadeddin köpek sarayda düzenlenen bir tertip neticesinde öldürülmüştür. Ölümü devlet yönetiminde kuvvetli biri olsa da buhran ortamını arttırmaya neden olmuştur. Bu hadiseyle Moğol kuvvetleri Anadolu hudutlarına yaklaşmış hem de Türkmen kuvvetleri giderek Anadolu'da kendisini hissettirmeye başlamıştı. 1240 yılına gelindiğinde sonunda Anadolu'da büyük Türkmen ayaklanması vuku bulmuştur. Türkmen şeyhlerinden olan Baba İshak adında bir Türkmen babası Malatya merkezli büyük isyanda bastırılmış Türkmenlerin bu hareketi Selçuklu Devletini Türkmenler ile bir ılımlı bir hava yaratmasını sağlamamış aksine onları I. Keykubad döneminde olduğu gibi onlardan sadece sıkıştıklarında yardım istemişlerdir. Kayıtlarda ise I. Keykubad'ın uyguladığı politikalarda Türkmenleri kullanma eğilimi yerine geçen vasıfsız oğlu tarafından uygulanacaktır.¹² Buhranlar devam ederken I. Keyhüsrev ticari antlaşmalara önem vermiş bunun Mısır ve Antalya güzergahlarını erişimlerini devam ettirmek için çeşitli antlaşmalara yaparak ticari hayatı devam ettirme çabası içerisindeydi.¹³ Olumlu bir gelişmenin yanı sıra Türkmen İsyanı Malatya bölgesinde başlayıp Amasya'ya kadar uzanması sonucunda Kırşehir bölgesinde bulunan Mala Ovasın'da kanlı geçen Türkmen-Selçuklu savaşı meydana gelmiştir bu savaşın neticesinde Selçuklu Ordusu korkmuş Ücret karşılığında tutukları Frank Askerleri'nin¹⁴ direnişi kırması ardından cesaretleterek paralı askerler ile birlikte yeniden hücumu geçerek 1240 yılında güç bela bu isyan güç bela bastırabilmiştir. Türkmenlerin bu isyanları Moğol kuvvetleri ile mücadelesini arttırmış hem de Selçuklu Devleti içerisinde

¹⁰ Kate Fleet, çev, Ali Özdamar. "Türkiye Tarihi 1071-1453" s.45

¹¹ Osman Turan, Selçuklar Tarihi ve Türk – İslam Medeniyeti, s 298

¹² Sümer, Anadolu'da Moğollar, s.10

¹³ Özdamar. "Türkiye Tarihi 1071-1453" s.45

¹⁴ Stevan Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi c.I. çev, Fikret Işıltan. s.90

Alevilik ve Bektaşilik inançlarını daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Yaşanan hadiseler Türk Tarihi perspektifinde pek olumlu sonuçlar doğurmadığı gibi Anadolu tamamen Moğolların tabiiyeti altına girmiştir.

Moğolların Erzurum’u İstilasını ile Köse Dağ Savaşı’nda Anadolu’ya Hakimiyetleri(1242-1243)

Moğollar’ın Azerbaycan’da görevli komutanlarından zaman zaman Anadolu’ya yağma akınları gerçekleşiyordu. Hülâgu’nun İran’a gelmeden önce batıdaki Moğol topraklarına tabi olan devletler siyasi ve askeri bakımdan Güney Kafkasya bölgesinde bulunan Curmagun, Baycu, Elcigidey gibi valilere mali yönden kuvvetliydi. Hülâgu’nun gelmesiyle sivil ve askeri yönetim Moğol şehsazadesinin şahsında birleşmiştir. Anadolu’da Ortaya çıkan isyan neticesinde Moğollar Anadolu’da varlığını sürdüren Selçukluların dağılma dönemine girdiğini fark etmesiyle birlikte Selçuklu Devleti’nin zayıf bir anını bekleyen Moğollar’ın Azerbaycan’da görevli kumandalarının zaman zaman Anadolu’ya yağma akınları olmuştur. Bunların neticesinde Köse Dağ savaşıyla Selçuklu Devleti Moğol Ulusuna tabi bir devlet haline gelmiştir.¹⁵

Bu mağlubiyetin hemen ardından Anadolu coğrafyası tamamen Moğol istilasına uğramışken Selçuklu ordusu Tarsus bölgesinde Ermenileri kuşatma faaliyetleri devam ederken II. Gıyaseddin Keyhüsrev Alanya’da içki içtiği sırada fenalaşarak öldü.¹⁶

Hülâgu Han’ın İran Coğrafyasına Hakimiyeti

Hülâgu Han Yakın Doğu coğrafyasına gelmeden önce Anadolu bölgelerinde tamamen Moğol İstilasını varlığını hissettirmiş Baycu Noyan’ı Erzurum’u istilasını için Moğol birliklerinin başına Noyan olarak atadıktan hemen sonra iç isyan olan Babailer ayaklanması ile uğraşan Selçuklu Devleti 1243 yılında Moğollar için kolay Selçuklu için sonuçları ağır olan Köse Dağ savaşında mağlup olarak hemen sonra hudutlarını Sivas, Kayseri, Konya gibi şehirlere kadar uzanan bir tahakküm ile karşı karşıya kalınarak içtimai, iktisadi, üstünlük tamamen Moğollara geçmiş idi. Hudutlarda dahil olmak kaidesiyle birlikte Moğolların varlığı hissedilirken Büyük Moğol Han’ı olan Mönge-Han tahta oturmuş hemen ardından kardeşleri olan Kubilay Han’ı Çin bölgesine tayin eder iken diğer bir kardeşi olan Hülâgu Han’ı ise Yakın Doğu bölgesine tayin etmiştir. Anadolu her ne kadar Moğolların hakimiyetinde ise Yakın Doğu coğrafyasında siyasi buhran

¹⁵ Abdulkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi Kuruluş Devri, s. 101

¹⁶ Bibi, "El-Evamirü'l- Ala'iyye fi'l Umuri'l Ala'iyye." s.19

devam ediyor hem de Büyük Han'ın sarayına bölgeden yardım çağrıları ve yalvarışlar gelmekte idi.¹⁷ Moğolların demografik yapısı bölgede hiç yayılmamış gibi bir izlenim ortaya çıkmıştır.

Yakın Doğu'da tamamen bir hakimiyetin tesisi için ve siyasi karışıklığın bitmesi için Haşhaşiler ile Müslüman Bağdat Halifeliği tamamen itaat altına alınması gerekmektedir. Fütuhatin sağlanmaması durumunda Moğolların denizlere açılma siyaseti amacına ulaşamayacaktı.¹⁸ Hülâgu Han Yakın Doğu'ya gelmeden önce Moğol Şehzadeleri ile kurultay düzenleyerek önemli kararlar almasıyla birlikte bu kararlara Doğu Hristiyan halklarının¹⁹ da bu kurultay da Moğollar ile bir ittifak içine girdiğini ve Bağdat Abbasi halifeliğini tamamen ortadan kaldırılması talebinde bulunarak hem de Bağdat İslam Halifeliğinin Doğu Hristiyanlara karşı baskıcı bir tutum sergilediklerini ifade ederek Hülegü Han bu baskıları göz önüne alarak Bağdat'ta büyük bir kıyım gerçekleştirmesinin ardından Abbasi Halifeliği tamamen ortadan kaldırarak Yakın Doğu'da İran Moğollarının temelini atmıştır.

Memlûklular'ın Kuruluş Aşaması ve Ayn-Calut Savaşına Giden Süreç

Memluk Devleti'nin kuruluş sürecine bakıldığında zaman 1250 yılında Mısır'da memlukların kurduğu bir devlettir. Bu devletin başına 1254 yılında Necmeddin Eyyüb tahta çıkmasının ardından bin tane memluk satın alarak iktidarını kuvvetlendirmek adına politik adımlar atmıştır. Necmeddin Eyyüb Mısır'da Türklerin bir babası sayılması yaptığı hizmetlerden kaynaklanmaktadır. Bir dönem sonra Memluk devleti'ne oğlu Turan Şah'ın geçmesi ile birlikte Mısır'da Necmeddin Eyyüb döneminde Memlûklüler değer görür iken özellikle Turan Şah Memlûklülere kötü davranışları sonucunda memlûklüler Turan Şah'ı öldürmeleri esnasında tahta Muhammed Aybek çıkararak ilk sultan sıfatına da Aybek elde etmiş oldu. İlk giriştiği faaliyet ise Eşref Musa'nın adını hutbeden kaldırmasının ardından halkın mallarını almaya zulüm etmeye başladı hem de kendi emrinde birçok adam almaya başlamış idi. Mısır'da yaşayan diğer halklardan fazlaca vergi elde etmeye başlamış idi.²⁰ Aybek bu baskılarına devam ederken yanına Kutuz'u tayin etmesinin ardından saltanat naibi ilan etti. Ondan Memlukların sevilen ismi Fariseddin Aktay'ın idamını talep ederek bunu gerçekleştiren kutuz kale kapısına sallandırması sonucunda Aybek tamamıyla bu Bahri Memlukları Mısır'dan ve devlet yönetiminde onları çıkarmak istediğini tamamen belli etmiştir. Bahri Memlukların ileri gelenleri Baybars, Kalavun gibi önemli isimler Kahire'ye vardıklarında kapıya bir isyan

¹⁷ Bertold Spuler, İran Moğolları, çev. Cemal Köprülü, s.60

¹⁸ Spuler, İran Moğolları, s.60

¹⁹ Gürcüler, Ermeniler

²⁰ Muhibbeddin Ebu Hamid Maksidi, Mısır'daki İslam Devletleri ve Türk Memlûklülerin Faziletleri çev. Ramazan Şeşen, s.31

çıkarak kapalı kapıyı yakma girişiminde bulundular. Buna yanmış kapı adı verildi. Ardından Aybek bu saldırgan sonucunda Bahri Memlûklara Mısır'da tamamen mallarına el koyarak onları etkisiz hale getirdi. Aybek iktidarını kuvvetlendirince birçok emiri kaldırmasından ardından Seçerüddür onun Bedreddin Lu'lü'nün kızı ile evlenmesini duyunca onu hamamda öldürtmesinden sonra emirler bu elim olaydan sonra Nureddin Ali'nin tahta geçmesini karar vererek kısa bir süre sonra Kutuz Nureddin Ali'yi tutuklatarak Memlûk tahtına sahip olmuştur. Emirlerin bir kısmını ortadan kaldırmasının ardından kendi iktidarına korumak sebebiyle birçok memlûk satın aldı. Mısır'da iç siyasi olaylar ile taht kavgaları yaşanır iken Moğol Hanı Hülegü Han Yakın Doğu coğrafyasında kendisini tamamen hissettirmiş 1258 yılında Bağdat'ta kurulan Abbasi devletini ve İslam Dünyasının merkezini tamamen ortadan kaldırarak²¹ yakın doğunun kaderini değiştirecekti. Bu gelişmelerin ardından Moğollar Halep'e kadar ilerleyerek her türlü katliamı yapmış olup doğu hristiyanları tamamen bölgede kendilerini hissettirmeye başlamışlardır.

Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri

Bağdat'ın 1258 yılından istila eden Moğollar Abbasi Halifeliği'ni ortadan kaldırmasının ardından Suriye sınırlarına kadar dayanan bu tehlike, Kutuz'u rahatsız ederek buna önlemler almak adına Kahire'de bulunan Memlûk Sultanı ile işbirliği içinde bulunmasının ardından iki önemli Memlûk askeri gücü birleşmesinin ardından 1260 yılında Hülegü'nün yerine geçen Ketboğa'nın yönettiği öncü Moğol askerleriyle birlikte Ayn- Calut Savaşı gerçekleştirilerek yenilmezlik algısı oluşan Moğolları yenerek Moğolların amansız ilerleyişleri durmuş olup XIII.XVI. Yüzyıllarda Ortadoğu ve Anadolu coğrafyasının kaderini değiştirecektir. Savaşın ardından Baybars Kutuz'a suikast düzenlemesinin ardından Baybars Memlûk Devleti'ne sultan ilan edildi. İlhanlılar ile Memlûk Devleti özellikle Suriye'nin Memlûk Devletin'e geçmesi ardından tamamen yakın temas hareketleri başlayacaktır.²² Sultan olarak başa geçen Baybars en yakın düşmanlarından olan İlhanlılar hariç Haçlılar ve Ermenilerin tehditleri ortaya çıkmış idi. Suriye sahillerinin Frenklerin ellerinde olması ve İlhanlıların hristiyanlar ile ittifak hareketlerini içinde olması memlûklü devleti ve birçok tehdit ile mücadele ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Baybars Ermeniler ve Frenkler ile mücadelesini sürdürürken Anadolu'da bulunan Selçuklu Devlet adamlarının en tecrübeli isimlerinden olan Munieddin Pervane ile de gizli diplomatik ilişkiler içerisine girmiş idi. Pervane'nin en önemli özelliği Hülegü Han ve Abaka Han ile sıkı bir dostluk kurması ve Anadolu'da Moğolların tahakkümünü en aza

²¹ Şeşen,32

²² Cüneyt Kanat, Baybars Zamanında Memlûk-İlhanlı Münasebetleri, s. 32

indirgeme mücadelesine girişmesi Baybars'ın dikkati çekmiş hem de Baybars'ı Anadolu'ya bir sefer hazırlama çağrısında bulunmuş idi. Bu mücadeleler sonucunda Pervane büyük güven tesis ederek Anadolu'nun tamamen siyasi bir şahsiyeti haline gelmiştir. Bu siyasi hareketlilik o kadar çok ilerlemiş idi ki Moğolların altında olan Anadolu'ya tekrardan güvenli bölge ilan edilmiştir.²³ Moğollar ile gerçekleşen Savaşın ardından Baybars Kutuz'a suikast düzenlemesiyle Baybars Memluk Devleti'ne sultan olmuştur. İlhanlılar ile Memluk Devleti özellikle Suriye'nin Memluk Devletine geçmesi ardından tamamen yakın temas hareketleri başlayacaktır.²³ Sultan olarak başa geçen Baybars en yakın düşmanlarından olan İlhanlılar hariç Haçlılar ve Ermenilerin tehditleri ortaya çıkmış idi. Suriye sahillerinin Frenklerin ellerinde olması ve İlhanlıların doğu hristiyanlıklar ile bloklaşma hareketlerini içinde olması Mısır Memluklarına aynı anda birçok tehdit ile mücadele ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Baybars Ermeniler ve Frenkler ile mücadelesini sürdürürken Anadolu'da bulunan Selçuklu Devlet adamlarının en tecrübeli isimlerinden olan Munieddin Pervane ile de gizliden diplomatik ilişkiler içerisine girmiş idi. Pervane'nin en önemli özelliği Hülegü Han ve Abaka Han ile sıkı bir dostluk kurması ve Anadolu'da Moğolların tahakkümünü en aza indirgeme mücadelesine girişmesi Baybars'ın dikkati çekmiş hem de Baybars'ı Anadolu'ya bir sefer hazırlama çağrısında bulunmuş idi. Bu mücadeleler sonucunda Pervane büyük güven tesis ederek Anadolu'nun tamamen siyasi bir şahsiyeti haline gelmiştir. Bu siyasi hareketlilik o kadar çok ilerlemiş idi ki Moğolların altında olan Anadolu tekrardan güvenli bölge ilan edilmiştir.

Memluk-İlhanlı Rekabeti ve Hatır Oğlu Hareketi ile Kayseri Seferinin Gelişmesi ile Anadolu'daki İttifakı

Pervanenin yarattığı siyasi ortam, Moğolları ikna etmeye yaramış olup tamamen farklı bir siyaset ortaya koymuştur. Bu mücadelesi Moğolları Anadolu'dan atmak için mücadele etmiştir. Pervane Abaka'nın karşısına çıkmasının ardından tedirginleşerek gideceği Sivas seyahatini uzatmaya çalışmış olup öte yandan Anadolu'da ortaya çıkacak karışıklıklardan da tedirginleşerek Abaka Han'ın güvenini sarsacak hareketlerde bulunmuştur. Diğer yandan Selçuklu-Moğol beyleri Erzincan'a varınca Moğollar Baybars ve Müslümanlara Hristiyan halkların aracılığı ile propaganda yaptırmaya başlamışlardır. Bu hadiseler yaşanır iken Hatır Oğlu Şerafeddin Sultan Baybars'a elçiler göndererek Pervane'nin teşvik ettiğinden fazla Sultan Baybars'ı Anadolu'ya gelmesi için teşvik etmekteydi. Baybars ise Mısır'da olduğundan dolayı

²³ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 540,541

Anadolu'ya gelemeceğini ifade etmektedir. Bu çağrının üzerine Hatır oğlu Baybars ile gizli bir konuşma gerçekleştirerek Baybars'a Anadolu'ya gelmemesi²⁴ halinde hem kendisinin hem de yanındaki diğer ittifakların ve Anadolu'yu tekrardan Türk yurdu yapabilme mefkuresinin gerçekleşmeyeceğini ifade etmiştir. Bu çağrının üzerine Baybars Göynük'e varmasının ardından Pervane ve Moğollar tekrardan Anadolu'ya dönmüşlerdi. Bu gelişmelerin diğer yanı sıra Memlûklülerin Moğolları galip etmesinin ardından Şerefeddin Hatır yanında ki 4000 bin kişilik kuvveti ile mukabele bulunmak istedi²⁵ ise de bu hareketten vazgeçmişlerdir. Karahisar'a döndükten hemen sonra isyana girişerek Selçuklu ve Moğol Beyleri bu isyanın üstesinden gelmeleri sonucunda Hatiroğlu ile arkadaşlarını yarguda mahkemeye çıkarmışlardır. Bu olaydan sonra Moğolların Selçuklulara itimadı kalmayıp Moğol komutanları Selçuklu komutanlarını göz hapsine almış olup Baybars'a gizlice bir bilgi sızdırmasından fazlaca şüphelenmişlerdir.²⁶ Moğol güçleri bu olaydan sonra Pervane'nin güçleri ile Elbistan ovasında geldiklerinde Moğol askerleri onlara güvenmedikleri için Pervane'nin güçlerini geride tutmuşsa da girişilen mücadelede fazlaca kayıp veren Moğollar ağır yenilgiden sonra Pervane 1277 yılında Selçukluların elinde olan Kayseri'ye sığınarak burada bulunan Selçuklu Sultanını alarak Tokat'a geçmiştir. Baybars ise Elbistan bölgesinden Kayseri'ye geçerek Selçuklu Tahtına oturarak kendine hutbe ve para bastırmasının ardından Pervane bu olayı duyar duymaz uzun uğraşlar sonucu Baybars'ı Anadolu'ya çağırması amacına ulaşarak ona elçiler ile hediyeler göndermiştir. Bu sırada Baybars Kayseri'ye gelmesinin onun istediği ve uğraşları sonucunda olduğunu görevinin başına gelmesini istedi Pervane Sultan Baybars dan 15 gün süre talebinden bulunmuşsa da fakat amacı kendisinin oraya gitmesi değil Moğol Hanı olan Abaka Han ile Baybars'ı arasında bir savaş ortamı yaratmak idi. Fakat istediği bu gelişme olumsuz sonuç ile ortaya çıkmasının ardından Sultan Baybars Selçuklu tahtının güvensiz olduğunu ifade ederek geri dönmüştür.²⁷

Sultan Nasır Muhammed'in Anadolu Beylikleri İle Münasebetleri

İlhanlılar Pervane ile Hatır Oğlunun memlûklülere, casusluk yapmasından sonra hem Selçuklu emirlerini hem de Anadolu'da ki kendilerine sorun yaratacak Türkmen beylerini göz hapsine

²⁴ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.554

²⁵ Turan, s. 555

²⁶ Turan s.556

²⁸ Kürşat Solak, " Memlûk Devletinin Anadolu Beylikleri İle Münasebetleri, (Yayınlanmış, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2011) s. 52

²⁹ Ahmet Sağlam, " Moğol-İlhanlı Tahakkümünde Bağımsızlığa Giden Süreçte Memlûk Sultanı Nasır Muhammed B. Kalavun'un Anadolu Beylikleri ile Münasebetleri" Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Tarihinde, 2015-14 s. 29-50

aldıktan sonra Memluk Devletinin tahtına Baybars dan sonra üç defa sahip olan Nasır Muhammed ile karşı karşıya kalacaklardır. İlhanlılar Memluklar ile giriştikleri mücadelelerde KöseDağ Savaşın'da elde ettiği hakimiyet dengesi değişmiş sınırları daralmaya doğru gitmiş idi. Anadolu'nun orta kesimlerinde Türkmen beyleri söz sahibi iken dağlık alanlarda ise hala İlhanlıların hakimiyeti devam etmekteydi. Nasır Muhammed tahta geçtiği andan itibaren Anadolu Beylikleri, Baybars dönemine göre daha sık bir münasebetler kurmaya başlamış olup XIV. yüzyılda Anadolu'da tam bağımsızlık hareketini başlatma arayışlarına girişerek diğer Türkmen beylerini yanına çekmeyi başarmış, zaman zaman onu bir hami kabul ederek İlhanlıları Anadolu'dan atmak adına Nasır Muhammed'e başvuruydular. ²⁸ Nasır Muhammed son kez tahta geçtiği zaman sık sık kendisine danışan Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Eratna Beyliği ile sıkı bir ilişki içine girdiğini söylemek mümkündür. İlhanlı hükümdarlarında olan Ebu Said Bahadı'nın çocuk yaşta olmasını fırsat bilen Emir Çoban Ülke idaresini selefleri ile birlikte ele geçirerek büyük oğlu olan Timurtaş Noyan'ı Anadolu'ya vali tayin ederek Timutaş burada yeniden birliği tesis etmesini emirinde bulunmuştur. Timurtaş Noyan ilk iş Hamidoğlu Dünder Bey'i uzun uğraşlar sonucunda yakalatıp katlettiği üzerine oğulları Mısır'da Nasır Muhammed'in yanına giderek oraya sığınmışlardır. Sultan tarafından hoş bir şekilde karşılanmışlar Timurtaş'ın 1327 yılında idam edilmesinde hemen sonra ancak Anadolu'ya dönmüşlerdir. ²⁹ Sultan Nasır Muhammed her fırsatta bölgeye askerlerini sevk ederek İlhanlıların öncü birlikleri ile mücadeleye girişmekteydi. Bu girişimleri sonucunda Çukurova bölgesinde bulunana Ermenilerin üzerine seferlerine katılan Türkmen beylerin desteğini almıştır. Bu beylikler bölgede bulunan Karamanoğlu Beyliğine siyasi bir kolu olarak desteğini vermesini sonucunda bölgede ki Ayas'ı Ermenilerden temizlenmesi sonucunda Türkmenler tamamen Memlukluların himayesine girerek bölgede hareket etmeye başlamıştır. Nasır Muhammed'in politikası ve Anadolu'da ki birliği sağlamlaştırmak adına hem Timurtaş'ın idamına göz yummuş hem de Çoban Oğullarına yardım ederek İlhanlı idaresini kırmayı başarmış Anadolu'nun tekrar Türklerin idaresine geçmesinde önemli rol oynamıştır.

Sonuç

İlhanlı Ulusu ve Memluk Devleti merkezli Anadolu'da hakimiyetin sağlanması için XIII. XIV. Yüzyıllarda Yakın Doğu coğrafyasında kendisini hissettiren İlhanlı Ulusu kendi egemenliği altında Anadolu'ya valiler göndererek himayelerinde beylikler kurmuşlardır. İlhanlıların önemli valilerinden olan Pervane Muînüddin Sultan Baybars'ı gizlice Anadolu'ya çağırarak Anadolu Selçuklu tahtına oturmasını istemiştir. Bu hadiseler İlhanlıların egemenliğini sona erdirmek için önemli hadiselerdir. Ayn-Calut savaşıyla birlikte İlhanlılar sarsıcı bir mağlubiyet alarak İslam Dünyası yeni hamisi ilan edilmiştir. Bu hadise üzerine İlhanlıların otoritesi Anadolu'da kırılmış beylikler Memluk Devleti ile münasebet kurma çabasına girmiştir. İki güçlü ulusun diplomatik ve askeri olarak münasebetleri Anadolu'da varlığını sürdüren İlhanlıların beylikler üzerinde etkisi yavaş yavaş tükenerek Memlukların Kuzey Anadolu Beylikleri üzerinden İlhanlıların Anadolu ve Yakın Doğu'da hakimiyetini kırma politikası kırma siyaseti başarılı olmuştur Bu hadiseden sonra Anadolu Beylikleri Memluklar arasında siyasi,iktisadi yönden gelişmeler doğmaya başlamıştır. XIII. XIV. arasında Anadolu'da ve Akdeniz bölgesinde kurulan beyliklerin tamamı Memluk Devleti'nin himayesine girmiş İlhanlılar Anadolu'da tesiri son bulmuştur. Çalışma alanında yetkin doktora tezleri, makaleler ve alanında yetkin hocalar olan Osman Turan, Faruk Sümer, Abdulkadir Yuvalı, Yaşar Yücel, ve Cüneyt Kanat gibi hocaların çalışmalarından faydalanarak hazırlanmıştır.

Kaynakça

BİBİ, İbn, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2020.

ÇÖLOĞLU, R. (2023). Kazaklara Ait Bir Köken Miti ve Cengiznâme: Kazaktın Tübü. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 9(19), 120-137.

Kate Fleet, *Türkiye Tarihi ve Bizans'tan Türkiye'ye*, çev, Ali Özdamar, İstanbul: Kitap Yayın evi, 2016.

Kanat Cüneyt, *Baybars Zamanın da Memluk-İlhanlı Münasebetleri 1260-1277*.

Kaymaz, Nejat. *Anadolu Selçuklularının İhithadında İdare Mekanizmasının Rolü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

Muhibbeddin Ebu Hamid Maksidi, *Mısır'daki İslam Devletleri ve Türk Memluklularının Faziletleri*, çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe, 2019.

Spuler, Bertold, *İran Moğolları Siyaset İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220,1350*, çev. Cemal Köprülü, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

Runciman Stevan, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sümer, Faruk, “Kösedağ Savaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara 2002.

Sümer, Faruk, *Anadolu'da Moğollar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022.

Solak, Kürşat, *Memluklu Devleti'nin Anadolu Beylikleri ile Münasebetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 201.

Sağlam Ahmet, ‘ ‘ Moğol-İlhanlı Tahakkümünde Bağımsızlığa Giren Süreçte Memluk Sultanı.

Nasır Muhammed B. Kalavun'un Anadolu Beylikleri ile Münasebetleri’’ Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırma Dergisi, 14\2015, (29-50).

Turan, Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ankara: Ötüken Yay. 2018.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ankara: Ötüken Yay. 2019.

Yuvalı, Abdulkadir. *İlhanlı Tarihi*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019.

Yuvalı, Abdulkadir, *İlhanlılar Tarihi Kuruluş Devri I*, Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Extended Abstract

The struggle between the two nations benefited the Mamluks the most. In the eighteenth century, Genghis Khan appeared on the stage of history, founded his Great Empire and divided it among his sons while he was still alive. After the foundation of the empire, the Mongols, who influenced the Near East, pursued a policy of establishing their sovereignty. This strategy, which attracted the political balance to itself by completely invading Baghdad, which has a significant role in the Islamic World, the Ilkhanid State, which suddenly appeared in Anatolia and Egypt, became a great threat to both geographies and was one of the biggest reasons for the emergence of a new Protector in the Islamic World. The Ilkhanids made their military power felt in these geographies, however, in 1260, when the Ilkhanid forces were unexpectedly defeated by the Mamluk State in the battle of Ayn- Jalut, the Ilkhanids would get a result that would change the balance in the Near East. Subsequent to this war, the political and military balance in the Near East completely changed and the defeat of the Mongol armies, which were considered invincible, will shake the sovereignty of the Mongol invasion in the following centuries, which lasted from 1243, and the Turkmen tribes under Mongol rule in Anatolia will establish political relations with the Mamluk State that emerged in Egypt. Meanwhile, the Anatolian principalities, which were established under the auspices of the Ilkhanids, entered into a confidential relationship with the Mamluk Sultan and invited him to Anatolia. The Ilkhanids would ensure their sovereignty by appointing their own governors in Anatolia. The findings and conclusions of my study show that the two nations came into contact with each other not only with armed forces but also diplomatically, and in the light of the sources, the Mamluk nation followed the policy of ending the presence of the Ilkhanids in Anatolia by gathering the Northern Anatolian principalities around it. The study, which appeared by utilizing the translated works of competent lecturers in the field, aims to contribute to the literature by supporting it with doctoral theses and articles.